

Koltay Tibor

Élénkít vagy megnyugtat a lila?

Beszámoló a LILAC 2018 konferenciáról¹

Az évente megrendezésre kerülő LILAC (*Librarians' Information Literacy Annual Conference*) konferenciák a CILIP (*Chartered Institute of Library and Information Professionals*), a brit könyvtári és információs szakemberek nagy presztízsű szervezete égisze alatt zajlanak. Tárgyuk az információs műveltség elmélete és gyakorlata, azonban a LILAC betűszóból lila orgonát és a lila színt jelentő *lilac* szóra is asszociálhatunk. Mivel – más konferenciákhoz hasonlóan – a LILAC 2018-on Liverpoolban, április 4. és 6. között voltak jó, jobb és kevésbé jó előadások, a résztvevőknek egyaránt szükségük volt az élénkítő vagy éppen a megnyugtató hatásokra.

A konferencia első plenáris előadásában, Barbara Band információs tanácsadó kiemelte, hogy az információs műveltségi készségeknek alapvető fontossága van korunkban, amelyet az információs túlterhelés jellemez. Megerősítette, hogy az információs műveltség nélkülözhetetlen a társadalmak hatékony működése szempontjából, és az információs műveltség új definíciójában is megjelent az *empowerment* eszköze, vagyis elősegíti az egyén önirányítási képességének kialakítását, megerősítését és kiterjesztését. (Erről a meghatározásról még szólni fogok.)

Band szerint az információs műveltségnek egyaránt döntő szerepe van a tanulás/tanítás és a munkahelyi tevékenységek vonatkozásában. Ugyanakkor az iskolákban nincs kellő mértékben jelen, miközben számos területen fontos, hogy valaki információsan művelt legyen, mivel az segíti az írást és olvasást, valamint a hatékony munkavégzést, továbbá hozzájárul a felsőfokú tanulmányok eredményességéhez, a döntéshozatalhoz, a digitális biztonsághoz, a demokráciához és a felelős állampolgári viselkedéshez. Ezzel szemben azt látjuk, hogy az Amerikai Egyesült Államok iskolai tanulóinak körében magas a gyenge vagy az elfogadható készségszint aránya a következő területeken:

Nehezen megtalálható információ keresése – 78%

Az információ értékelése és előítéletesség felismerése online tartalmakban – 71%

Az információ minőségének és pontosságának megítélése – 61%

Hosszú vagy bonyolult szövegek olvasása és tömörítése – 69%

A szerzői jogi szabályozással kapcsolatos ismeretek – 67%

A szakirodalmi hivatkozás – 57%.²

Ola Pilerot, a Borås Egyetem kebelén belül működő Svéd Könyvtár- és Információ-tudományi Iskola oktatója volt a második plenáris előadó. Szerinte az információs műveltségi mozgalom gyengesége, hogy kevés figyelmet szentelt elméleti megalapozásának, pedig a megfelelő elméleti háttér megléte hozzásegítene bennünket ahhoz, hogy meg tudjuk ragadni az emberi információs viselkedés, az információ feldolgozása és felhasználása jellemzőit. Az *információs műveltség* szókapcsolat gyakran egy meghatározott tevékenységi kör, kutatás vagy az ezekhez köthető célok címkéje. Amikor viszont empirikus fogalomként használjuk, az információsan műveltnek tekintett egyének által végzett tevékenységeket értjük alatta. Ennek az a kockázata, hogy az információs műveltségről hajlamosak vagyunk azt gondolni, elsajátítását elő lehet/kell írni, miközben arra is szükség volna, hogy leírjuk, tehát az információs műveltség elméleti-analitikus fogalmat is takar, amelyet elemezhetünk és amellyel kapcsolatban elmélete(k)et alkothatunk.

David White, a Londoni Művészeti Egyetem digitális tanulási/tanítási szervezetének vezetője plenáris előadásában arra hívta fel a figyelmet, hogy az okostelefon korunkban nem pusztán eszköz, hanem életünk, kapcsolattrendszerünk és identitásunk része. Az információtechnológiai eszközök funkcionálitása mellett egyre nagyobb teret kap az interakció, tehát hamarosan nemcsak élvezni fogjuk azt, hogy használjuk eszközeinket, hanem törődni is fogunk velük. Ezt mutatja, hogy sok tanuló nem azért viszi be az osztályterembe mobiltelefonját, hogy puskázzon segítségével. Inkább azért ragaszkodnak hozzá, mert nem szívesen válnak meg tőle, és aggódnak „biztonságáért”.

White előadásának jelentős részét korunk sokak által kiemelkedőnek tekintett problémájának szentelte. Ez a „posztigazság” (*post-truth*) néven emlegetett jelenségek számának megszorodása és az irántuk tanúsított figyelem. Az információs műveltségnek az állhírek elleni fellépés sikerességében játszott szerepét Barbara Band is megemlítette. Az „igazság hanyatlása” kapcsán (mert így is nevezik) White arra hívta fel a figyelmet, hogy gyakran elmosódik a vélemények és tények közötti határvonal, továbbá csökken a bizalom azokban a forrásokban, amelyeket korábban mértékadónak tekintettünk. Az információs műveltség és médiaműveltség (médiatudatosság, média-írástudás, médiaértés) alkalmazása „ellenszer” lehet, amely azonban „kétélvű” válhat, mivel azzal a kockázattal jár, hogy – ha céljával az igazság felfedezését jelöljük meg – azt sugalljuk, hogy valaminek csak egyféle magyarázata létezik, tehát egy fekete-fehér világban gondolkodunk, amelyben egyértelmű a jó és a rossz közötti különbség.

Mindenesetre vannak olyan heurisztikák, amelyeket bevethetünk a félreinformálás, a megtévesztő információk és hamisítás kivédésére:

- Utánanézhethetünk annak, hogy valaki ellenőrizte-e már az adott információt, vagy szemlélte-e azt.
- Mivel a legtöbb webes tartalom más tartalmak továbbítása, érdemes megkeresnünk az információ (többnyire nem megbízható) állítólagos forrása helyett az eredeti for-

rást. Ez segíti az információ megbízhatóságának ellenőrzését. (A gyakori továbbítás az egyik oka annak, hogy az igazság hálózati természetéről beszélhetünk.)

- Érdemes emellett megnéznünk, hogy mások mit írnak a forrásról (szerzőjéről, kiadójáról stb.)

A konferencia számos előadása és mesterkurzusa (workshopja) az oktatáshoz kötődött. Sam Aston és Anna Theis (Manchester Egyetem) workshopja például a hallgatók kritikai olvasási készségeinek fejlesztését szolgáló módszereket mutatott be. Az egyik ilyen az, amikor a tanuló párokban dolgozó hallgatók egyike elolvassa a szöveget és szóban összefoglalja, hogy mit értett belőle és milyen gondolatai támadtak vele kapcsolatban. A szöveg olvasását és a vele kapcsolatos reakciók szóbeli megfogalmazását kövezi az írás. Ezután a hallgatók szerepet cserélnek.

Workshopról lévén szó, mi magunk is egyetemistává váltunk egy kis időre, tehát több feladatot is elvégeztünk. Tanulópáromnak elmondtam, hogy – mivel nem vagyok anyanyelvi beszélő – az olvasott szöveg megértése kihívás volt a számomra, viszont azt vettem észre, hogy lényegében egy referátumot írtam le a szöveg alapján, ami abból is ered, hogy rendszeresen írok referátumokat. Természetesen nemcsak erről van szó, hiszen az előadók is aláhúzták az információ sűrítésének fontosságát. Ennek a workshopnak a keretében olyan megismert tevékenységekkel ismerkedhetünk meg, amelyek fokozatosan épülnek egymásra azzal a céllal, hogy a hallgatók olyan technikákat sajátítsanak el, amelyek segítik a fontos mondanivaló azonosítását, maguknak az olvasott cikkeknek az értékelését és a velük kapcsolatos kérdésfeltevést. Az előadók által képviselt szemlélet és technika a jelentéskonstruálást a többi hallgatóval kialakított társadalmi és intellektuális közösségekben megvalósuló olvasási stratégiákra alapozza. Az értékítéletért viselt felelősséget az oktató lépésről lépésre átadja a hallgatóknak, akik főként a már említett tanulópárokból végzik a munkát. Ez, a reciprok tanításra épülő módszer megköveteli, hogy a hallgatók rendszeresen szünetet tartsanak az olvasásban, ami arra szolgál, hogy az olvasottakról beszéljenek egymásnak. Ez a stratégia a következő szövegértési műveleteket tételezi fel: előfeltételezés, kérdés, információsűrítés, tisztázás. Fiatalabb generációk esetében ez kifejezetten a szövegértés javítását segíti. A hallgatóknak elegendő időt kell adnunk az olvasottak újra-fogalmazására, bizonyos témák bővebb kifejtésére.

Chris Morrison (Kenti Egyetem) és Jane Secker (City Egyetem, London) a szerzői jogi műveltség elismert szakértői, akik az oktatás játékosítása jegyében mutatták be tanulságos és szórakoztató társasjátékukat, amelyet a workshop résztvevőiként – ha rövidített formában is – de kipróbálhattunk. A *Publishing Trap* (Publikációs Csapda) játék témája a következő: Négy különböző (természettudományi, társadalomtudományi és humán tudományi) szakterület kutatójának választania kell, hogy karrierje során a publikáció mely formáját választja, például él-e a nyílt hozzáférés, vagy a Creative Commons kínálta lehetőségek valamelyikével.

Sheila Corral (Pittsburgi Egyetem) és Amanda Folk (Ohio Állami Egyetem) workshopja az oktatási filozófia kérdéseivel foglalkozott. Az oktatási filozófia (többnyire portfólió formájában történő) kifejtése az Amerikai Egyesült Államok felsőoktatási intézményeinek oktatói esetében bevett gyakorlat és az oktató könyvtárosokra is kiterjed. Nemcsak önreflexiójukat segíti, hanem előmenetelükhöz is szükséges.

Az oktatási filozófia a következő és hasonló kérdésekre adott válaszokat tartalmazza:

- Hogyan írhatom le magam mint oktatót?
- Ki volt hatással oktatói munkámra?
- Mit kapnak tőlem a hallgatók?
- Miért éppen így oktatom hallgatóimat?
- Milyen általános oktatási célokat tudok kitűzni?
- Milyennek látom kapcsolatomat hallgatóimmal?
- Milyen módszerekkel támogathatom és értékelhetem saját oktatói munkámat?
- Milyen metaforával írható le oktatói hozzáállásom? (tanácsadó, barát, szerepmo-
dell, mentor stb.)

Sok oktató nem nézi jó szemmel, ha hallgatói a Wikipédia segítségével oldják meg írásbeli feladataikat, mivel nem megbízható, hiszen nem ismerjük a szócikkek szerzőit. Marcela Isuster és Emily Kingsland (McGill Egyetem, Montreal) szerint egészen más a helyzet, ha a hallgatók maguk szerkesztik ezeket a szócikkeket. Éppen ezért, oktatók és könyvtárosok együttműködésével, dolgozatok helyett azt a feladatot kapták a hallgatók, hogy Wikipédia-szócikkek ténybeli helyességét és megfogalmazását ellenőrizzék, új szócikkeket írjanak, vagy értékeljék a meglévő szócikkeket. Mindez fejlesztette kritikai gondolkodásukat, információs műveltségi készségeiket, továbbá információ-előállítási tapasztalatot jelentett számukra.

E sorok írója Szőke-Milinte Enikővel (PPKE BTK) társszerzőségben az információs műveltség egy olyan modelljének kifejlesztéséről beszélt, amely használható lehet a közoktatásban. Ez a modell figyelembe vesz számos, az információs világban bekövetkezett változást. Ezek közé tartozik az a tény, hogy – a korábbi, az információ megtalálásának nehézségével küzdő korszakkal szemben – ma az információbőség és az abból eredő túlterhelés jelentős. Tekintettel kell lenni arra, hogy az információs és kommunikációs technológiák közeledésének eredményeként közelebb került egymáshoz az információs műveltség és a médiaműveltség (médiatudatosság, média-írástudás, médiaértés), továbbá megszületett a média- és információs műveltség (*Media and Information Literacy, MIL*). Mivel valószínűleg éppen a változások fényében érezhető az információs műveltség elméleti megalapozottságával kapcsolatos elégedetlenség, célszerűnek látszik, hogy többféle elméleti perspektívára figyeljünk. Mindemellett fontos volna, hogy az információs műveltséget kommunikációnak tekintsük³, amit modelljeiben is figyelembe kell vennünk.

A LILAC 2018-ról természetesen nem hiányoztak a munkahelyi információs műveltséghez és a tudományos kutatáshoz kötődő témák sem.

Lauren Smith (IRISS, Glasgow) előadásának kontextusát a szociális munkával összefüggő információs műveltség adta. Mondanivalójának jelentős részét az úgynevezett ördögi problémák (*wicked problems*) alkották. Az ördögi problémák nemcsak összetettek, hanem más problémákkal is összefüggenek, és gyakran azok szimptomáit mutatják. Az érintettek eltérő módon reagálnak rájuk, ezért nehezen kezelhetőek. Nincsen egységes definíciójuk, egyedi megoldásokat kívánnak, amelyek ráadásul többnyire csak az érintettek egy részének felelnek meg. Ezért sincs megegyezés megoldásuk lehetséges módjairól, továbbá nem áll rendelkezésre a (kész) megoldások végleges listája. A megoldandó feladatok változnak, és a különböző beavatkozások nyomán újabb feladatok merülnek fel, mivel az ördögi problémákat éppen ez jellemzi.

Cath Dishman és Katherine Stephan (John Moores Egyetem, Liverpool) szerint egyre több, a tudományos kommunikációt segítő könyvtárosra van igény, ami az ő munkájú-

kat is az információs műveltséghez köti, hiszen a SCONUL (Nagy-Britannia és Írország nemzeti és egyetemi könyvtárainak egyesülete) által kidolgozott *Seven Pillars* információs műveltségi modell is tartalmazza⁴, hogy a kutatóknak képesnek kell lenniük arra, hogy kiválasszák a megfelelő publikációs fórumokat, tehát az információs műveltség több, mint az információforrások megtalálása.⁵

A szervezők, mintegy a konferencia megkoronázásaként az utolsó napra időzítették a CILIP új információs műveltségi definíciójának bemutatását. E szerint a meghatározás szerint az információs műveltség a kritikai gondolkodás és a kiegyensúlyozott értékítéletek meghozatalának képessége bármely olyan információval kapcsolatban, amelyet megkeresünk és felhasználunk. Lehetővé teszi, hogy nézeteink megalapozottak legyenek és ezeket ki is fejthessük annak érdekében, hogy teljes mértékben el legyünk kötelezve a társadalom iránt.⁶

Jegyzet

1. Ennek az írásnak az elkészülését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” támogatta.
2. Purcell, Kirsten – Buchanan, Judy – Friedrich, Linda: *The impact of digital tools on student writing and how writing is taught in schools*. Washington, DC: Pew Research Center, 2013.
3. Szőke-Milinte Enikő: *Kommunikáció és információs műveltség*. In: Kommunikációs tudatosság – Médiatudatosság. Budapest: Hungarovox Kiadó, 2018. pp. 33-49.
4. <https://www.sconul.ac.uk/tags/7-pillars>
5. A LILAC 2018 teljes programja és az előadások prezentációi elérhetők a következő címen: <https://www.lilacconference.com/lilac-archive/lilac-2018-1>
6. CILIP 2018 *What is information literacy?* <http://www.cilip.org.uk/?page=informationliteracy> (Saját fordítás)

